

BİR ARADA YAŞAMA TECRÜBESİ BAKIMINDAN OSMANLI DÖNEMİ KIBRIS

Mustafa GÖREGEN*

Özet

Osmanlı yönetiminde Kıbrıs adasında Müslümanlar ve çoğunluğunu Hıristiyanların oluşturduğu gayrimüslimler arasında sosyal ve iktisadi anlamda değişik boyutlarda ilişkiler yaşanmıştır. Üç asırdan fazla Ada'da yönetimi elinde bulunduran Osmanlı Devleti, toplumu oluşturan, dili, dini ve ırkı farklı olan unsurları asimile edip tek millete dönüştürmeden farklı kimliklerin hoşgörüsü ortamında bir arada yaşamalarını sağlaması bakımından önem arz etmektedir. Osmanlı idaresi altında bulunan her yerde olduğu gibi Kıbrıs adasında da gayrimüslim unsurlara baskı kurup zulmetmek bir yana, yapmış olduğu düzenlemelerle kendi cemaat temsilcileri tarafından yapılan adaletsiz muamelelerin önüne geçmiş, toplumun tüm unsurlarıyla karşılıklı olarak sosyal, hukuki ve ekonomik ilişkilerini adalet ve hoşgörüsü çerçevesinde sürdürmüştür.

Bu makalede Osmanlı devletinin Kıbrıs'ta farklı inanç kültür ve etnik yapıya mensup farklı unsurları kısaca sosyokültürel, hukuki, dini ve ekonomik ilişkiler bağlamında ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Bir arada yaşama, Osmanlı, Kıbrıs, Müslüman, Gayrimüslim, Rum.

THE OTTOMAN CYPRUS IN TERMS OF THE EXPERIENCE OF COEXISTENCE

Cyprus under the Ottoman rule had witnessed social and economical relations on various scales between Muslim and non-Muslims, most of whom are Christians. The Ottoman rule in the island, which had lasted for more than three years is clearly distinct from other rules due to the fact that without exercising assimilation policies it had ensured diverse communities enjoy a tolerant society and live in a peaceful harmony. Cypriots as other peoples in the Ottoman lands had experienced asocial and economical atmosphere imbued with justice and tolerance owing to the Ottoman government's prevention of unjust treatments to the people.

This article deal with diverse communities forming a social cohesion under the Ottoman rule in Cyprus in terms of socio-cultural, religious, economical and legal relationships.

Key words: Coexistence, Ottoman, Cyprus, Muslim, non-Muslim, Greek

Giriş

Çok geniş bir coğrafyada hüküm süren Osmanlı'nın idaresi altında Müslümanlarla pek çok Gayrimüslimin beraber yaşadığı gibi, Kıbrıs adasında da çoğunluğunu Hıristiyanların oluşturduğu birçok fark-

* Yrd. Doç. Dr. Karabük İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

lı unsurun bir arada yaşadığı bir hakikattir. Osmanlı'da ana unsur Müslümanlar olmakla birlikte diğer din ve milletlere mensup unsurlar daima var olmuştur.

Osmanlı'nın birlikte yaşama kültürünü oluşturan temel referanslar duygu ve düşünce dünyasını oluşturan islami tefekkürdür. Şüphesiz İslam, kelime olarak silm selamet maddesinden gelip, kulun Allah'a teslim olması, O'nun buyruklarına inkiyat etmesi, salim ve emin bir yola girerek selamete yürümesi, herkese hatta her şeye güven vadetmesi, elinden dilinden kimsenin rahatsız olmaması demektir. Adanın fethinden sonra Sultan II. Selim tarafından irad edilen fermanın içeriğine bakıldığında da yukarıda zikredilen anlayıştan hareketle yerli halka gösterilen özen açıkça görülmektedir. Fermanla özetle yerli halkın savaşta çektiği maddi ve manevi acının göz önüne alınıp onlara şefkatle muamele edilerek kısa zamanda kalkınmaları için mahkemelerde, vergilendirme gibi hususlarda gözetilmeleri, onların Allah'ın emanetleri olduğu göz önünde bulundurulması, her türlü can mal ve namus emniyetlerinin de sağlanması emredilmiştir.¹ Bu fermanla dini imtiyazlar dışında özellikle ekonomik alanda da serbestlik ve rahatlık sağlanmıştır. Ticarete mal alıp satma, sattıkları malı geri alma gibi işlemlerde tanınan kolaylıklar yanında daha önce köle muamelesi gören ve mallarını bile varislerine aktaramayan bu halkın bu konudaki mahrumiyetleri de kaldırılarak mallarının varislerine intikal edebilmesi mümkün kılınmıştır.

Osmanlı dönemi ile ilgili yapılan şehir tarihi çalışmalarına bakıldığında şehir merkezindeki mahallelerin birçoğunun sadece Müslümanlarla meskun olduğu, bazı mahallelerin sakinlerini ise gayrimüslimlerin oluşturduğu görülmektedir. Aynı zamanda Müslümanlarla gayrimüslimlerin bir arada yaşadıkları mahallelere de rastlanmaktadır. Kırsal kesimlerde de sadece Müslümanların veya gayrimüslimlerin oturduğu köyler bulunurken, her iki kesimin bir arada ikamet ettiği köyler de vardır. Bir arada yaşayan Müslümanlarla birçok gayrimüslim unsur aynı mahalle veya köyün aynı semtlerinde oturdukları gibi, aynı semtte yan yana evlerde yaşamakta da herhangi bir sakınca görmemişlerdir. Osmanlı idaresinde ada toplumunda her türlü medeni ilişkiler sağlıklı bir şekilde sürdürülmüştür.

Rumlar ve Türkler taşra ve merkezde aynı mahalle ve köylerde bir arada yaşamışlardır. Karma halde yaşamının neticesi olarak karşılıklı sosyal ve ticari ilişkiler de kurmuşlardır. Öyle ki, ticari ilişkilerin yanında insanların birbirlerine kefil olmaları, borç alacak ilişkilerine girmeleri de karşılıklı güvenin işareti olarak görülmektedir.² Öte yandan top-

1 Bedevi, Vergi, " Kıbrıs Şer'iyye Mahkeme Sicilleri Üzerine Araştırmalar" *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri*, Ankara 1971, 135-137.

2 Celal Erdönmez, *Şer'iyye Sicillerine göre Kıbrısta Toplum Yapısı (1839-1856)* Basılmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü 2004, 13.

lumsal ilişkileri zorunlu kılan mekânsal hususlar da söz konusudur. Örneğin miras davası kayıtlarında görülen tarla, bahçe, bağ davalarını içeren kayıtlar. Bir Müslümana ait tarlanın sınırında Hıristiyan köylünün arazisinin başladığı çok sayıda örnek vardır. Buralarda yapılan ziraat faaliyetleriyle çeşitli ilişkiler meydana gelmektedir. Bu durumda Kıbrıs köy toplumu birlikte yaşamının fiziki zeminini oluşturmuştur.³

Osmanlı idaresinden önce Katolik Venedik idaresinde yerli Ortodoks halk maddi ve manevi olarak ezilmiştir. Ortodoks kilise ve papazların ayrıcalıkları kaldırıldığı gibi, kiliseye ait mallara da el konulmuştur. Luzinyan egemenliği döneminden devraldığı gibi Venedikliler de adada devam eden feodal düzeni devam ettirmiş, yerli ada halkı üzerindeki mali yükümlülükleri arttırmışlardır.⁴Yukarıda da ifade edildiği gibi Osmanlı idaresinden önceki dönemlerde iki Hıristiyan mezhebi arasındaki sürtüşme Ortodoks Rumların aleyhine sonuçlanmıştır. Bu durum daha sonra kurulacak Osmanlı idaresiyle ortadan kaldırılıp ada barış ve huzura kavuşmuştur.⁵Millet sistemi dairesinde idare edilen ada halkı arasında din dil milliyet farklılıklarından kaynaklanan herhangi bir problem yaşandığına yönelik bir kayıt da arşivlere yansımamıştır.⁶ Osmanlı yönetimi altında bulunan her yerde olduğu gibi Kıbrıs adasında da gayrimüslim unsurlara baskı kurup zulmetmek bir yana, kendi cemaat temsilcileri tarafından yapılan adaletsiz muamelelerin önüne geçmiş, toplumun tüm unsurlarıyla karşılıklı olarak sosyal ve hukuki ilişkileri adalet ve hoşgörü çerçevesinde sürdürmüştür.

Kıbrıs'ta dini ve etnik bakımdan farklı unsurların uzun süre bir arada yaşamaları, birçok ilişkiyi de beraberinde getirmiştir. Bu münasebetleri sosyo-kültürel, hukuki ve ekonomik olmak üzere üç kategoride ele almak mümkündür.

1- Sosyal, Dini ve Kültürel Münasebetler

Toplumda yer alan farklı unsurlar arasında sosyal hayatın birçok alanında çeşitli ilişkilerin kurulabilmesi ortak bir dil sayesinde mümkün olabilmektedir. Çünkü sosyo-kültürel ilişkilerin gündelik hayat-taki en önemli yansıması ortak kullanılan dildir. Osmanlı toplumunda uzunca bir süre bir arada yaşayan Müslümanlarla gayrimüslimler arasında kurulan ilişkiler Türkçe sayesinde olmuştur. Osmanlı yönetiminde bulunan birçok yerleşim yerinde Müslümanlarla bir arada yaşayan gayrimüslimlerin Türkçe konuşup yazdıkları bir gerçektir.⁷

3 Celal Erdönmez, *a. g. e.* 14.

4 Halil Fikret Alasya, *Tarihçe Kıbrıs*, Ankara 1988, 20

5 Nuri Çevikel, *Kıbrıs Eyaleti Yönetim Kilise Ayan ve Halk (1750-1800)*, Gazi Magosa 2000, 16.

6 Erdönmez, *a.g.e.* 12.

7 Muhittin Eliaçık, "Ermeni asıllı Şair Arifi ve şiirlerinde İslami Görüşler" *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, I-IV, *Erciyes Üniversitesi Yayını*, Ocak 2007, 259-269.

Ortodoks başpiskoposluğun Luzinyanlar ve Venedikliler döneminde kapatılan kiliseleri yeniden ibadete açıldı. Ellerinden alınan mal ve eşyaları da geri verildi. Rumların milli temsilcisi olarak kabul edilen Ortodoks başpiskoposuna kırmızı mürekkeple imza atma, asa taşıma hakkı tanındı. İstanbul'daki Rum patriğine verilen imtiyazların benzeri verilerek kilise vergiden muaf tutuldu. Öte yandan Hıristiyan halktan vergi toplama hakkı da başpiskoposa verildi. İstedikleri zaman sadrazamla görüşme imkanı sağlandı. Önceden gasp edilen birçok hakları Osmanlı idaresi tarafından iade edilen Ortodoks başpiskoposluğu adada yaşayan Ortodoks Rumların temsilcisi durumuna getirilmiştir.⁸Bu konumuyla Kıbrıs Ortodoks başpiskoposluğu Hıristiyan dünyada çok özel bir yere sahip oldu ve bu konumu Osmanlı idaresinin sonuna kadar devam etmiştir.⁹

Osmanlı idaresi döneminde Kıbrıs'ta yaşayan gayrimüslim halka kendi dinlerini yaşama konusunda herhangi bir zorlama ve kısıtlamada bulunulmamıştır. Kendi dinlerinde serbestçe ibadetlerini yapıp kilise ve mabetleri onarıp bunların ayakta durmalarını sağlamışlardır.¹⁰ Yukarıda da ifade edildiği gibi kendi dindaşı olan Katolik yönetimler tarafından önceden gasp edilen birçok hakları Osmanlı idaresi tarafından iade edilen Ortodoks başpiskoposluğu adada yaşayan Ortodoks Rumların temsilcisi durumuna getirilmiştir.¹¹ Yine Kıbrıs adasında başpiskoposluk görevine getirilenlere merkezden gönderilen tayin beratları içerisinde kendi rızası olmadan hiçbir Zımmi'yi kimsenin zorla Müslüman yapamayacağı da yer almaktadır.¹² Osmanlı döneminde adada yaşayan gayrimüslimler arasında meydana gelen ihtidalarla ilgili yapılan çalışmalar herhangi bir zorlama ve baskının olmadığını göstermektedir.¹³ O devirde Müslüman olanların kadı tarafından şer'iyye siciline şahitler huzurunda kayıtları yapılmadan Müslüman sayılmamalarından dolayı bu hususta kesin bilgilere sahibiz. Zaten yaklaşık üç asır gibi bir dönemde sadece 400 civarında ihtida olayına rastlanması herhangi bir baskının yapılmadığının işaretidir. Din de-

8 H.Fikret Alasya, "Osmanlı Hükümeti tarafından Ortodoks Kilisesine Verilen İmtiyazlar" *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969)* Türk Heyeti Tebliğleri Ankara 1971, 131-133.

9 Talip Atalay, *Geçmişten Günümüze Kıbrıs (İdari Yapılanma ve Din Eğitimi)*, Konya 2003, 37-40.

10 Mehmet Şeker, *Osmanlılar Döneminde (XIX. Yüzyıl) Kıbrıs'ta Gayrimüslimlerle İlişkilere Genel Bir Bakış*, *Diyanet İlmî Dergi*, Cilt. 39, Sayı: 4, Ekim Kasım Aralık 2003, 98.

11 H.Fikret Alasya, "Osmanlı Hükümeti tarafından Ortodoks Kilisesine Verilen İmtiyazlar" *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969)* Türk Heyeti Tebliğleri Ankara 1971, 131-133.

12 Ali Efdal Özkul, "Kıbrıs Başpiskoposlarının Yovakim'e Verilen Tayin Beratı" *Adım Dergisi*, IV/I, Lefkoşa, 25.

13 Ali Efdal Özkul, "Osmanlı İdaresinde Kıbrıs Adasındaki İslamiyete geçmede (ihtida) Kadınların Durumu, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, Volume 3, Issue: 13, Year2010, 220.

ğıştirme hususunda baskı yapılıyorsa bu sayı çok daha fazla olurdu. Osmanlı devleti kendi egemenliği altında yaşayan gayrimüslimleri her yönden serbest bıraktığı gibi mahkemelerde kendi ayinlerine göre yemin etmelerine de imkan sağlamıştır.¹⁴

Kıbrıs şer'iyye sicilleri üzerinde yapılan çalışmalarda ihtida kayıtları arasında herhangi bir zorlamaya rastlanmamıştır.¹⁵Kıbrıs adasında ihtida eden gayrimüslimler arasında Ortodoks Rumlar, Ermeniler, Maronitler, Yahudiler, Latinler ve Avrupalı Tüccarlar bulunur. Yapılan araştırmalar bu ihtidaların herhangi bir zorlama olmaksızın gönül rızasıyla olduğu şeklindedir.¹⁶

Osmanlı tebaasının asil üyeleri olarak kabul edilen Kıbrıslı gayrimüslimler şikayetlerini doğrudan Divan-ı Hümayuna bildirme hakkına da sahiptiler. Patrikler veya vekilleri, kendileri veya cemaatleri ile ilgili davaların burada görülmesini isteyebilmekteydiler. Öte yandan dönem dönem yayınlanan berat ve hükümlerle, manastırlara tayin edilen rahiplere ve manastırlara dışarıdan herhangi bir müdahalenin olmaması hususunda dikkatli olunmasının önemi vurgulanmıştır.¹⁷

Gayrimüslimlere tanınan özgürlüklerle ilgili olarak adaya gelen Wort Dixon İngilterede yayımladığı "British Cybrus" isimli eserinde Osmanlı idaresinin yönetim, özgürlük ve haklar açısından durumunu değerlendirirken, yönetimde en küçük köylerde bile köylülerin yerel yöneticiyi ve dini liderlerini seçme hakkına sahip olduğunu belirterek katılımcılığın ne derece ileri olduğunu ifade etmiştir.¹⁸

Osmanlı idaresinde gayrimüslimlerin eğitim öğretim faaliyetleri de kendilerine bırakılmıştır. Sağlanan kolaylıklarla Hıristiyan ahalinin eğitim düzeyleri yükseltilmiştir. Rum öğretmenlerin tayin ve azil durumları da başpiskoposlar tarafından yapılması kararlaştırılmıştır. Başpiskoposlar elde ettikleri yetkileri kapsamındaki genişlik ve etki-den dolayı Osmanlı valilerine yakın, bazen de daha üstün yetkililere sahip oldular.¹⁹ 1583 yılında adaya gelen bir muhabir o zaman bile yerel yönetim imkanlarından faydalanarak görev yapan Yunanlı öğretmenlerin olduğunu anlatmaktadır.²⁰

14 Ronald C. Jennings, *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World. 1571-1640*, Newyork 1993, 138.

15 Ali Efdal Özkul, a. g. m, 220; Necdet Öztürk, " Osmanlı'nın Gayrimüslimlere Bakışı" Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı.131, 14.

16 M. Akif Erdoğan, *Osmanlı Kıbrısında İhtida Meselesi (1580-1640)* Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı, İzmir 1999, 164; Ali Efdal Özkul, a.g.m. 223.

17 Mehmet Şeker, a. g. m. 100.

18 Sir Harry Luke, *Cyprus Under the Turks (1571-1578)* Oxford 1921, 14.

19 Hasan Behçet, *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi*, Lefkoşe 1969, 12-12.

20 Ahmet Gazioğlu, "Kıbrıs'ta Yönetimin Hoşgörülü Davranışı ve Hıristiyan Toplumlarına Tanınan Haklar" Uluslararası Kıbrıs'ın Dünü Bugünü Sempozyumu, *KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları*, Ankara 1993, 93.

Osmanlı idaresinde adada sağlanan barış, hoş görü ve özgürlük iklimi Osmanlının adayı terk etmesiyle ortadan kalkmıştır. Osmanlı idaresinden çıkan Kıbrıs'ta Müslüman Türk halkı, İngiliz idaresiyle kendi öz kültüründen kopuk bir yapıya doğru itildiği özellikle 1920 yılından sonra tamamen kapatılan yerine yenisi açılmayan orta öğretim kurumlarının alternatifi olan okullarla toplumda silinmesi güç izler bırakmıştır. Öyle ki bu okullar bir nevi misyonerlik faaliyetlerinin alanı olmuştur.²¹ Öte yandan müftülük makamının ilgasıyla Müslüman toplum siyasal ve dini gelecek açısından lidersiz bırakılarak toplum derinden sarsılmıştır.²² Müftülüğün yerine İngilizlerce kurulan fetva eminliği etki alanı açısından çok zayıf herhangi bir yaptırım gücü olmayan göstermelik bir makama dönüşmüştür. Fetva eminliği Türk toplumu tarafından hiçbir surette müftülüğün alternatifi olarak da, dini bir otorite ve kurum olarak da kabul görmemiştir.²³

2- Hukuki Münasebetler

Osmanlı devletinin kendi sınırları dahilinde yaşayan gayrimüslimlere sağlamış olduğu hukuki haklara bakıldığında onlara hem din ve eğitim alanında özerklik vermiş, hem de medeni hukuku ilgilendiren evlenme, boşanma, doğum ve ölüm gibi bütün işlemlerini kendi millet teşkilatlarına bırakmıştır. Osmanlı devletinde hukukla ilgili bütün meseleler İslam hukukunun öngördüğü şekilde şer'iyeye mahkemelerinde görüşülüp karara bağlanırdı. Bu mahkemelerin konusu toplumdaki bireysel anlaşmazlıkların yanı sıra belediye işleri, alım satım işleri, veraset, vekalet gibi toplumun geniş kitlelerini ilgilendiren gündelik hayata yönelik bir çok meselelerdir.²⁴

Osmanlı döneminde yapılan sosyal ve hukuki düzenlemelerin yanında zaman zaman yayınlanan berat ve hükümlerle Kıbrıs halkının müslim veya gayrimüslim reayanın rencide edilmemesi için gerekli tedbirlerin alınmasına, aksine hareket edenlerin cezalandırılacağına yönelik ikaz ve uygulamaların olduğu görülmektedir.²⁵

Osmanlı idaresi, tebaa olarak kabul ettiği tüm gayrimüslimlere toplumsal hayatta karşılaştıkları her türlü problemin çözümü için kadı mahkemelerinin yolunu da açık tutmuştur. Zaten Müslümanlarla alakalı konuların yanı sıra kendi aralarında yaşadıkları birçok problemin çözümü için kadı mahkemelerini tercih ettikleri görülmektedir. Onları

21 Mustafa Halidi – Ömer Ferruh, *Misyonerler Eğitim ve Siyaset*, Araştırma Yayınları, İstanbul 1991, 16.

22 Faiz Kaynak, *Kıbrıs Türkleri Bu Duruma Nasıl Düştüler*, İstanbul 1968, 76.

23 Hasan Şanlı, *Kıbrıs 1878 – 1924*, Ankara 1967, 77-78.

24 Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara 1991, 79.

25 Mehmet Şeker, *a. g. m.* 99-105.

bu şekilde davranmaya sevk eden durum kadı mahkemelerinin taraf-sızlığıdır. Şer'iyye sicilleri üzerinde yapılan araştırmalarda Kıbrıs ada-sında Müslüman Türklerle, Ortodoks Rumlar arasında ihtilaf konusu olan davalardan birçoğunu da Rumların kazandığı tespit edilmiştir.²⁶

İslam toplumunda yaşayan zimmiler için gündelik hayata yönelik şekli bir düzenleme yapılmış olsa da bunun uygulamada aynen ger-çekleştiği pek de söylenemez. Kıbrıs adasındaki gayrimüslimlerin gün-delik hayatları söz konusu olduğunda gerek arşiv kayıtları ve gerekse seyyahların verdikleri bilgiler buradaki gayrimüslimlerin oldukça ra-hat olduklarını göstermektedir.²⁷ Öte yandan Kıbrıs adasının Osmanlı idarecileri tarafından suçluların gönderildiği bir mekan olarak görül-düğü iddiası da bağımsız kaynaklarca desteklenmemektedir.²⁸

Osmanlı idaresinde Rumlara kasabalardaki idare meclislerinde de Müslüman halkla eşit temsil imkanı sağlanmış, nüfusları ne kadar olursa olsun her iki topluma da üçer temsilci bulundurma hakkı ve-rilmiştir. Türkler ile adada yaşayan diğer topluluklar yapılan adaletli düzenlemelerle refah seviyesi yüksek toplumsal uzlaş ve bir arada yaşamanın en güzel dönemini oluşturmuştur.²⁹

Birçok araştırmacı ve tarihçi, 1571 yılından itibaren ada toplumu-nu oluşturan Türkler, Rumlar, Katolik Maruniler, Ermeniler ve ada da bulunan diğer yabancıların bir arada ve barış içerisinde yaşadıklarını ifade etmektedirler.³⁰

3- Ekonomik Münasebetler

Osmanlı idaresinden önce Luzinyanlar ve Venedikliler devrinde yaklaşık üç asır boyunca ağır vergilerle ezilen ada halkı, fetihle bir-likte bu zulme varan vergilerin kaldırılmasıyla tam huzur ve güven ortamına kavuşmuştur.³¹

Şer'iyye sicilleri temel kaynak alınarak yapılan araştırmalarda Müslümanlarla Osmanlı tebaası olan gayrimüslimler arasında birçok ekonomik ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Bu ilişkiler genelde ticari,

26 Bedevi, Vergi, "Kıbrıs Şer'iyye Mahkeme Sicilleri Üzerine Araştırmalar" *Milletlerarası Bi-rinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri*, Ankara 1971, 153-155.

27 Kemal Çiçek, "Osmanlı Adliye Teşkilatında Mahkeme Tercümanları" *Toplumsal Tarih*, V/30, İstanbul 1996, 47.

28 Yusuf Halaçoğlu, "Osmanlı Döneminde Kıbrıs'ta İskan Politikaları" *Kıbrıs'ın Dünü Bu gününü Uluslararası Sempozyum*, Gazi Magusa 1991, 59.

29 Harid Fedai, *Kıbrıs'ta Masum Millet Olayı*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınla-rı, İstanbul, 1986, 68.

30 Celal Erdönmez, "Kıbrıs Ders Kitaplarında Osmanlı Devrinde Kıbrıs'a Yapılan Sürgün-lerle ilgili Bazı Tespitler" *SDÜ Fen Edebiyat Faültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2007, Sayı 15, 89.

31 Unknown Aspect of the Cyprus Realty (International Affairs Agency, İstanbul) 1992. 21.

borç alıp verme, iş ortaklığı ve çeşitli mal, eşya alış verişi şeklindeydi. Taraflarca nakit olarak alınan borç veya krediler bizzat kadı huzurunda tescili yapıp borcun miktarı, süresi ve ödenmediği durumlarda nasıl tahsil edileceği açıkça hükme bağlanırdı. Yine ölen kişilerin kimden ne kadar alacağı olduğunu bildiren tereke defterleri tutulurdu. Öyle ki, toplumda tüm ekonomik ilişkiler kayıt altına alınarak tarafların olası mağduriyetleri önlenmiştir. Bu şekilde yapılan düzenlemelerle bir arada yaşamının sağlam zemini oluşturulmuştur.

Müslümanlarla gayrimüslimler arasında cereyan eden ekonomik münasebetler çerçevesinde borç alış verişleri sadece erkeklerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda kadınların da borç alıp verdiğine de rastlanmaktadır.

Ekonomik münasebetlerin bir diğer tarafı da çeşitli eşya, mal ve hayvan alım satımı şeklindeydi. Bu alış- verişlerde satın alınan mal veya hayvanın bazen değerinin bir kısmı peşin olarak ödeniyor, geri kalan kısmı ise daha sonra verilmek üzere borç olarak kayıtlara geçiriliyordu.

Osmanlı idaresinde boş veya ekilebilir bütün araziler miri arazi olarak hükümdarın şahsına aitti. Boş araziler, adanın korunması ve savunması için adada oturmak şartıyla dirlik olarak tımar sahiplerine verildi. Yerli Hıristiyanların ev, dükkan ve bahçeleri şahsi mülkleri olarak kabul ediliyordu. Arazi ise padişahın şahsi malı olmakla birlikte reayanın bu toprağı işlemesine izin veriliyor, ancak toprağın gelirden belli miktar öşür ödemekle yükümlü tutuluyordu.³²

Osmanlı millet statüsüne dahil edilen Kıbrıslı Rumlara tapusu ile toprak verilmek suretiyle daha önceleri köle olarak çalıştıkları toprakların sahipleri haline getirilmişlerdir.³³ Osmanlı idaresi gayrimüslim cemaate baskı kurmak bir yana, cemaatlerin kendi temsilcileri elinde ezilmelerini de önlemeye çalışmıştır. Adada kurulmuş olan avarız vakıflarından, bir arada oturan Müslim ve Gayrimüslim herkes şartları yerine gelmesi halinde yararlanabilmekteydiler. Herhangi bir din farkı gözetmeksizin Avarız vakıfları sanat erbabı ve esnaflara ihtiyacı olanlara kredi vermek, iflas edenlere yardım etmek için bir nevi yardımlaşma sandıkları mahiyetindeydi.³⁴

Meryemana Kikko Manastırındaki belgeler üzerinde yapılan çalışmalarda III. Mustafa (1557-1774) dönemine ait belgede vergi tahsilinde, borçları yokken mükellef kişilerden ayrıca vergi istenmesinin önlenmesi, ölen manastır patriklerinin vergilerinin metrukatları üye-

32 *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu Arazi Dağılımı Vakıflar)* Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara 2000, 55.

33 Çevikel, a. g. e. 23

34 *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs*, 109.

re alınmasına devam edilmesi hususu vurgulanmaktadır.³⁵ I. Abdül Hamid (1774-1789) dönemine ait bir diğer belgede ise, Baf kazası ve köylerindeki reayadan alınan aşar ve kanuni rusumların hükümler uyarınca toplanması ve gayri kanuni hiçbir şeyin alınmaması, alanların cezalandırılması, Kıkko köyündeki arazi sahiplerinin bağ bahçe ve zeytin ağaçlarına müdahale edilmesinin önlenmesi, Kıkko ahalisinin merası olan yerlerden kullanma hakları ellerinden alınarak başkalarına verilmesinin önlenmesi yer almaktadır.³⁶

II. Mahmut (1808-1839) dönemine ait bir diğer belgede ise yine Kıkko manastırı tarlalarından elde edilen mallardan yazılanlardan fazla verginin talep edilmemesi, manastırın mallarına dışarıdan herhangi bir müdahalenin kesinlikle önlenmesi talep edilmektedir. Yukarıda birkaç örneği sunulan birçok berat, hüküm ve fermanla adada yaşayan Osmanlı toplumunun tüm asli unsurlarının ekonomik ve sosyal hakları teminat altına alınmıştır.³⁷ Bu düzenlemelerle 308 yıllık Türk idaresinde (1570-1878) tüm gayrimüslim unsurlar varlıklarını korudukları gibi ekonomik kültürel ve hatta siyasi bakımdan gelişim imkanı bulmuşlardır.

Sonuç

Osmanlı idaresinde Kıbrıs toplumunun muhtelif unsurları, Kıbrıs'ın birçok şehrinde aynı mahallelerde ve köylerde müşterek bir hayat sürek bir arada yaşamının en güzel örneğini göstermişlerdir. Öyle ki, birlikte yaşama tecrübesi ile gündelik hayatın her döneminde benzerlikler ve aykırılıklar yerli yerine oturtmak suretiyle varlığını muhafaza etmiştir. Yani Müslüman Türk gündelik hayatını cami merkezli düzenlerken, Hıristiyan Rum da kilise merkezli düzenlemiştir. Öte yandan karşılıklı evlilikler, ticari, sosyal ve hukuki birçok konuda toplumu oluşturan unsurlar aynı yerde olmuş ve karşılıklı ilişkiler kurmuşlardır. Farklı din, dil ve milliyetlere mensup toplumların meydana getirdikleri toplumsal yapı, bu unsurların birbirleriyle ilişkilerine engel teşkil etmemiştir.

Osmanlı devleti hakim olduğu tüm coğrafyada olduğu gibi Kıbrıs'ta da ayrıştırıcı bir iskan politikası izlememiştir. Müslümanlarla gayrimüslimler hem kendilerine ait mahalle veya köylerde, hem de aynı yerleşim biriminde bir arada oturabilmişlerdir. Asırlarca bir arada yaşayan farklı etnik ve inanca mensup unsurlar arasında sosyal hayatın her alanında çeşitli ilişkiler kurulmuştur. Geliştirilen bu ilişkiler her türlü ön yargıdan uzak, adalet ve hoşgörü anlayışına dayanmaktaydı.

35 Mehmet Şeker, *a. g. m.* 99.

36 Mehmet Şeker, *a. g. m.* 99-100.

37 Mehmet Şeker, *a. g. m.* 99-100.

Osmanlı yönetimi, idaresi altında bulunan her yerde olduğu gibi Kıbrıs adasında da gayrimüslim unsurlara baskı kurup zulmetmek bir yana, kendi cemaat temsilcileri tarafından yapılan adaletsiz muamelelerin önüne geçmiş, toplumun tüm unsurlarıyla karşılıklı olarak sosyal ve hukuki ilişkilerini adalet ve hoşgörü çerçevesinde sürdürmüştür. Müslüman-Türklerin tarih boyunca Müslüman olmayan toplumlarla barış içinde bir arada yaşamaya özen gösterdiklerini yalnız Kıbrıs'ta değil, yönetimi ellerinde bulundurdukları diğer bölgelerde de gösterdiklerine tarih şahittir. Dolayısıyla günümüz dünyasında benzer bir şekilde bir arada yaşanabilmesi ancak adalet, hoşgörü ve hakkaniyet ilkesinin hayata geçirilebilmesiyle mümkün olacaktır.

Kaynakça

- Alasya, Halil Fikret, *Tarihte Kıbrıs*, Ankara 1988.
- “Osmanlı Hükümeti tarafından Ortodoks Kilisesine Verilen İmtiyazlar” *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri* Ankara 1971.
- Atalay, Talip, *Geçmişten Günümüze Kıbrıs (İdari Yapılanma ve Din Eğitimi)*, Konya 2003.
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı: *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu Arazi Dağılımı ve Türk Vakıflar)* Ankara 2000.
- Bedevi, Vergi, “Kıbrıs Şer’iyye Mahkeme Sicilleri Üzerine Araştırmalar” *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri*, Ankara 1971.
- Behçet, Hasan, *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi*, Lefkoşe 1969.
- Çadırcı, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri’nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara 1991.
- Çevikel, Nuri, *Kıbrıs Eyaleti Yönetim Kilise Ayan ve Halk (1750-1800)*, Gazi Magosa 2000.
- Çiçek, Kemal, “Osmanlı Adliye Teşkilatında Mahkeme Tercümanları” *Toplumsal Tarih*, V/30, İstanbul 1996.
- Erdoğan, M. Akif, *Osmanlı Kıbrıs’ında İhtida Meselesi (1580-1640)* Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı, İzmir 1999.
- Erdönmez, Celal, *Şer’iyye Sicillerine göre Kıbrıs’ta Toplum Yapısı (1839-1856)* Basılmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2004.
- “Kıbrıs Ders Kitaplarında Osmanlı Devrinde Kıbrıs’a Yapılan Sürgünlerle ilgili Bazı Tespitler” *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2007, Sayı 15, ss. 65-90.
- Fedai, Harid, *Kıbrıs’ta Masum Millet Olayı*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1986.
- Gazioğlu, Ahmet, “Kıbrıs’ta Yönetimin Hoşgörülü Davranışı ve Hıristiyan Toplumlarına Tanınan Haklar” *Uluslararası Kıbrıs’ın Dünü Bugünü Sempozyumu, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları*, Ankara 1993.
- Halaçoğlu, Yusuf, “Osmanlı Döneminde Kıbrıs’ta İskan Politikaları” *Kıbrıs’ın Dünü Bu günü Uluslararası Sempozyum*, Gazi Magosa 1991, 59.
- Halidi, Mustafa- Ömer Ferruh, *Misyonerler Eğitim ve Siyaset*, Araştırma Yayınları, İstanbul 1991.
- Kaynak, Faiz, *Kıbrıs Türkleri Bu Duruma Nasıl Düştüler*, İstanbul 1968.
- Jennings, Ronald C. *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World. 1571-1640*, Newyork 1993.
- Özkul, Ali Efdal “Kıbrıs Başpiskoposlarının Yovakim’e Verilen Tayin Beratı” *Adım Dergisi*, IV/I, Lefkoşa 1999.
- Öztürk, Necdet “Osmanlı’nın Gayrimüslimlere Bakışı” *Türk Dünyası Araştırmaları*, 2001, Sayı.131.

- Özkul, Ali Efdal "Osmanlı İdaresinde Kıbrıs Adasındaki İslamiyete geçmede (ih-tida) Kadınların Durumu, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, Volume 3, Issue: 13, Year. 2010.
- Şanlı, Şanlı, *Kıbrıs 1878 - 1924*, Ankara 1967.
- Luke, Sir Harry, *Cyprus Under the Turks (1571-1578)* Oxford 1921.
- Şeker, Mehmet, Osmanlılar Döneminde (XIX. Yüzyıl) Kıbrıs'ta Gayrimüslim-lerle İlişkilere Genel Bir Bakış, *Diyanet İlmî Dergi*, Cilt. 39, Sayı: 4, Ekim Kasım Aralık 2003.
- Unknown Aspect of the Cyprus Realty (International Affairs Agency, İstanbul) 1992.